

Metodyka konstruowania programów wychowawczych

Jednym z głównych zadań szkoły jest kształtowanie charakterów młodych ludzi. Nie może być ono procesem oderwanym zarówno od rodziny, jak i środowiska, w którym żyją uczniowie. Najważniejsza jest rodzina. Pierwotne i największe prawa wychowawcze w stosunku do swoich dzieci mają bowiem rodzice. Nauczyciele powinni jedynie wspierać rodziców w dziedzinie wychowania. Wynikają stąd ważne konsekwencje. Po pierwsze, kierunek działalności wychowawczej szkoły – zgodnie m.in. z postanowieniami Konstytucji RP¹ – nie może być sprzeczny z wolą rodziców, co wiąże się z koniecznością poznania systemu wartości preferowanego w rodzinie. Po drugie, nauczyciele nie ponoszą wyłącznej i całkowitej odpowiedzialności za efekty wychowania². Ważne jest zatem nie tylko wspólne określenie celów i zadań oraz ustalenie metod i środków, ale również zgodne współdziałanie wszystkich podmiotów szkoły w służbie integralnego rozwoju młodego człowieka. Skuteczność podejmowanych działań wychowawczych zależy od współpracy instytucji uczestniczących w procesie wychowawczym. Brak spójnych działań wychowawczych, zasadnicze rozbieżności pomiędzy wychowującymi mogą bowiem prowadzić do złych konsekwencji dla procesu wychowania.

Mając na uwadze zasadę, że bezpośrednimi wychowawcami dzieci są ich rodzice, szkoła musi podjąć wysiłek realizacji zaplanowanego, konsekwentnego procesu wychowawczego, który pomoże wychowankowi we integralnym rozwoju, zbudować wewnątrznie uporządkowany system wartości wspomagający samodzielność w dojrzałym działaniu i będzie chronił przed relatywizmem moralnym³. Wiąże się z tym konieczność opracowania programu wychowawczego szkoły oraz planowania pracy wychowawczej zarówno przez wychowawców, jak i nauczycieli poszczególnych przedmiotów.

Pojawiają się jednak pytania: jak skonstruować program wychowawczy, który stanie się punktem wyjścia do podejmowania spójnych oddziaływań wychowawczych przynoszących korzyści całej społeczności szkolnej?; w jaki sposób zaangażować wszystkie podmioty szkoły do pracy nad programem wychowawczym oraz jego realizacją? Poszukując odpowiedzi na powyższe pytania, przedstawię propozycję budowania programu wychowawczego opartego na wartościach poruszając następujące treści:

- diagnoza sytuacji wychowawczej szkoły,
- ustalenie wartości uznawanych przez społeczność szkolną,
- określenie celów ogólnych programu wychowawczego,
- diagnoza oczekiwań i zasobów społeczności szkolnej,

¹ Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, art. 48. ust 1. art. 53. ust. 3.

² Zob. *Ministerstwo Edukacji Narodowej o wychowaniu w szkole*, „Biblioteczka Reformy” 13 (1999), s. 53-54.

³ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2001, s. 5; por. M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2000, s. 7-9.

- określenie strategii wychowawczej,
- wprowadzenie do programu wychowawczego.

1. Diagnoza sytuacji wychowawczej w szkole

Praca nad konstruowaniem programu wychowawczego powinna być poprzedzona wnikliwą diagnozą, czyli rozpoznaniem sytuacji wychowawczej w szkole, która powinna pójść w dwóch kierunkach. Z jednej strony należy rozpoznać: jakie są poglądy i postawy nauczycieli w kwestii wychowania?; czy i jaka istnieje w szkole spójna koncepcja wychowania?; czy istnieje płaszczyzna dyskusji na tematy wychowania w szkole?. Zaś z drugiej strony: czy i w jaki sposób zaplanowane zadania wychowawcze są realizowane?; czy i jakie istnieją w szkole sposoby rozpoznawania problemów wychowawczych?; czy szczególne trudności wychowawcze są wspólnie omawiane przez radę pedagogiczną?; czy i jakie istnieją w szkole sposoby oceny realizacji zadań wychowawczych?⁴.

Rzetelna diagnoza sytuacji wychowawczej w szkole może stanowić nie tylko podstawę do refleksji nad wychowaniem w szkole dla wszystkich pracowników, ale przede wszystkim może stać się punktem wyjścia w budowaniu współpracy w tej dziedzinie z innymi podmiotami szkoły, a w szczególności z rodzicami oraz podstawą planowania i prognozowania pracy wychowawczej w szkole⁵.

2. Ustalenie wartości uznawanych przez społeczność szkolną

Życie człowieka jest nieustannym procesem realizowania wartości. Człowiek, by mógł się rozwijać, potrzebuje wartości. Stąd odkrywa wartości, analizuje je, dokonuje ich oceny oraz wyboru tych wartości, które uważa za istotne, nadające kształt jego życiu. Wartości decydują zatem o egzystencji człowieka, o sensie i jakości życia. Stają się czynnikiem integralnego rozwoju, kreowania tożsamości w indywidualnym i społecznym aspekcie, budowania integracji społecznej⁶. W wychowaniu młodego człowieka nie da się uciec od wartości. Konieczne jest więc oparcie wychowania na wartościach.

Elementem niezbędnym i kluczowym w budowaniu programu wychowawczego staje się potrzeba ustalenia ważnych wartości dla całej społeczności szkolnej, które – w kontekście wielowymiarowości związanej z wartościami – powinno być traktowane jako proces. Samo zebranie informacji, dotyczących hierarchii wartości i wyznaczenie wartości, które są wiodące dla całej społeczności szkolnej, jest zabiegiem niezwykle czasochłonnym. Szkoła jako spo-

⁴ Zob. M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 12.

⁵ Zob. tamże, s. 12.

⁶ Zob. K. CHAŁAS, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki. Tom I: godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, dz. cyt., s. 33; por. K. OSTROWSKA, *Wartości w naszym życiu*, w: „Wychowawca” 6 (2004), s. 5-6; H. Noga, *Wzór osobowy jako nośnik wartości*, w: „Wychowawca” 6 (2004), s. 12.

łeczność ma do zrealizowania trudne zadanie, lecz bardzo istotne z punktu widzenia integralnego rozwoju młodego człowieka⁷.

Niewątpliwie rodzi się pytanie: w jaki sposób ustalić wartości, które uznają uczniowie, nauczyciele, rodzice, pracownicy niepedagogiczni? Jedną z propozycji zbierania tych informacji może być rozdanie całej społeczności szkolnej listy wartości z prośbą o wybranie dziesięciu najważniejszych z własnego punktu widzenia. Na podstawie zebranych informacji można zbudować wstępny obraz hierarchii wartości dla poszczególnych grup, który z kolei powinien stać się punktem wyjścia do dalszych rozmów czy pracy warsztatowej. W konsekwencji zostanie ustalona hierarchia wartości ważnych z punktu widzenia całej społeczności szkolnej⁸.

3. Określenie celów ogólnych programu wychowawczego

Ustawa o systemie oświaty stwierdza wprost, że „nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki”⁹ i w oparciu o nie należy formułować cele wychowania. Ustalenie związków i zależności pomiędzy wartościami a celami wychowania stanowi istotny problem pedagogiczny. Biorąc po uwagę rolę i funkcje wartości w życiu człowieka, trudno nie postrzegać ich znaczenia w procesie wychowania, bowiem to one pozwalają zrozumieć wychowanka, poznać jego dążenia, zachowania, działanie¹⁰. Nie można podejmować żadnych działań wychowawczych bez postawienia celu wychowania. Ważne jest zatem określenie celów wychowawczych, które chcemy osiągnąć w czasie pobytu ucznia w danej szkole; które są jednocześnie akceptowane przez społeczność szkolną, rodziców i środowisko lokalne. Istotny jest przy tym sposób formułowania celów, który powinien być konkretny i zrozumiały. Należy wobec tego precyzyjnie określić najpierw cele ogólne, a potem szczegółowe w postaci konkretnych umiejętności, postaw i nawyków, a nie pustych haseł¹¹. Najlepiej jest, gdy ich punktem wyjścia stanie się wizja szkoły uwzględniająca ustalone wartości oraz charakterystyka wychowanka obejmująca wszystkie sfery rozwoju i funkcjonowania człowieka: intelektualną, emocjonalną, moralną, społeczną,

⁷ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, w: <http://www.cmppp.edu.pl/node/26796>. Autorzy przedstawili propozycję modelu programu wychowawczego wraz z jego opisem w formie e-poradnika, poradnika elektronicznego, na stronie Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej 27 stycznia 2009 r. Jest on owocem pracy wielu osób. Podstawowymi założeniami prezentowanego modelu programu jest budowanie pomostu między edukacją i wychowaniem oraz podjęcie próby zintegrowania oddziaływań wychowawczych, profilaktycznych i prozdrowotnych. Jest to cenna pomoc w konstruowaniu programu wychowawczego szkoły, bazującego na rzeczywistym i skutecznym działaniu, gwarantującego spójność i jedność celów wszystkich działań wychowawczych, a przede wszystkim chroni przed budowaniem „martwego” dokumentu czy też planowaniem działań pozornych.

⁸ Zob. tamże.

⁹ *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity)*, Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572.

¹⁰ Zob. K. CHAŁAS, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki. Tom I: godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, dz. cyt., s. 9. 29-31.

¹¹ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 7; por. Z. STRUZIŁ, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie, Warszawa 2009, s. 19.

duchową i fizyczną¹². Stanowią one niezbędny i początkowy element konstruowania programu wychowawczego szkoły.

Wizja powinna określać wspólnotę dążeń i wartości wszystkich członków społeczności szkolnej, być stymulatorem do podejmowania różnorodnych działań oraz stanowić ognisko myślenia i aktywności uczniów, rodziców i wszystkich pracowników wokół zadań szkoły. W jej tworzeniu winni zatem uczestniczyć i mieć możliwość wypowiedzenia się przedstawiciele wszystkich grup społeczności szkolnej¹³.

Przy określaniu charakterystyki wychowanka istotne jest wskazanie na wartości, które powinien on aprobować oraz cechy charakteru, umiejętności, nawyki, wewnętrzne potrzeby, które powinien posiadać¹⁴.

Określenie wizji szkoły i charakterystyka wychowanka są konieczne ze względu na to, że sformułowanie celów ogólnych ma wypełnić lukę między ideałem określonym w wizji i opartym na określonych wartościach a świadomością tego, czego nam brakuje, by ten ideał osiągnąć¹⁵. Formułowanie celów polega więc na przetransponowaniu misji na określone długofalowe działania. Cele ogólne powinny wyznaczać kierunek oddziaływań wychowawczych z uwzględnieniem potrzeb i możliwości rozwojowych uczestników procesu wychowawczego, a szczególnie uczniów oraz rzeczywistości prawnej, w której funkcjonuje szkoła, głównie: podstawy programowej, programów nauczania, innych aktów prawnych, zadań dla oświaty wynikających z krajowych programów dotyczących rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży oraz zapobiegania zachowaniom ryzykownym¹⁶. W formułowaniu celów ogólnych powinny znaleźć się przede wszystkim określenia dotyczące:

- wartości, które chcemy urzeczywistnić,
- postaw, które chcemy modelować,
- umiejętności, które chcemy kształtować,
- zachowań, które pozwolą uczniom radzić sobie z zagrożeniami typowymi dla danego wieku,
- wiedzy i samoświadomości, która jest potrzebna młodemu człowiekowi do dobrego funkcjonowania na poziomie społeczno-emocjonalnym¹⁷.

Formułując cele ogólne trzeba uwzględnić następujące aspekty wychowania: wspomaganie naturalnego rozwoju, kształtowanie sposobu myślenia i postaw uznawanych za pożądane, profilaktykę zachowań ryzykownych oraz korekcję deficytów i urazów powstałych w toku wcześniejszego wychowania¹⁸. Należy bowiem pamiętać, że celem nadrzędnym pro-

¹² Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 7; T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; K. KOSZEWSKA, E. TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, *Szkolny program wychowawczy. Materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*, Wydawnictwa CODN, Warszawa 2002, s. 16-17.

¹³ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; por. K. KOSZEWSKA, E. TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, *Szkolny program wychowawczy. Materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*, dz. cyt., s. 16-19.

¹⁴ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 32.

¹⁵ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.

¹⁶ Zob. tamże.

¹⁷ Zob. tamże.

¹⁸ Zob. tamże.

gramu wychowawczego jest osiągnięcie przez ucznia pełni rozwoju osobowego, przebiegającego w sprzyjającym środowisku wychowawczym¹⁹.

Ważna jest również propozycja mechanizmów, które pozwolą zbadać, czy cele rzeczywiście zostały osiągnięte. Należy przy tym pamiętać, że przewidywane efekty powinny być sformułowane bardziej ogólnie niż w przypadku celów szczegółowych²⁰.

4. Diagnoza oczekiwań i zasobów społeczności szkolnej

Program wychowawczy powinien być odpowiedzią na potrzeby i trudności konkretnej społeczności szkolnej. Istotny element w jego tworzeniu stanowi więc diagnoza oczekiwań wszystkich grup społeczności szkolnej i możliwości, które one posiadają w odniesieniu do wytyczonych celów ogólnych programu wychowawczego²¹.

Analiza potrzeb pozwala na skonkretyzowanie celów ogólnych. Ma ona miejsce jeszcze przed wyborem priorytetów i określeniem celów szczegółowych oraz umożliwia odniesienie się do potrzeb rozwojowych (wspieranie), profilaktycznych (zapobieganie), korekcyjnych (naprawa) oraz „wyższych” (odnoszących się do wcześniej zidentyfikowanych wartości i postulowanych postaw, które stanowią zakotwiczenie programu wychowawczego)²².

Analiza ta powinna dotyczyć potrzeb wszystkich grup, które będą realizować szkolny program wychowawczy, czyli uczniów, rodziców, nauczycieli oraz winna być dokonana z perspektywy każdej z tych grup. Patrzenie na potrzeby innych pozwala bowiem poszerzyć wiedzę o tym czego potrzebują wszystkie grupy społeczności szkolnej²³. Istotne jest, aby objąć diagnozą potrzeby całej społeczności szkolnej w wymiarze: intelektualnym, psychicznym, społecznym, moralnym, duchowym i fizycznym²⁴. Pamiętając, że w oddziaływaniach wychowawczych najważniejszy jest uczeń, w centrum wszelkich rozważań dotyczących potrzeb należy stawiać dziecko z jego potrzebami²⁵. Nie można też pomijać oczekiwań rodziców – pierwszych wychowawców swoich dzieci²⁶.

Analogicznie do analizy potrzeb powinna mieć miejsce analiza zasobów, które posiadają te grupy. Podobnie, jak w analizie potrzeb istnieje konieczność skoncentrowania się na wymiarze: intelektualnym, psychicznym, społecznym, moralnym, duchowym i fizycznym²⁷. Analiza zasobów pozwala określić tzw. „punkt startu” u przedstawicieli wszystkich grup społeczności szkolnej, dotyczącego: wiedzy, umiejętności, doświadczeń, osiągnięć, nastawień i po-

¹⁹ Zob. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *O programie wychowawczym szkoły*, J. Dobrzyński (red.), Warszawa 2001, s. 28.

²⁰ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 31.

²¹ Zob. tamże, s. 9; T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; por. K. KO-SZEWSKA, E. TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, *Szkolny program wychowawczy. Materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*, dz. cyt., s. 19-31.

²² Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.

²³ Zob. tamże.

²⁴ Zob. tamże.

²⁵ Zob. tamże; M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 23.

²⁶ Zob. M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 23-24.

²⁷ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.

staw, cech osobowości, istniejących żywych tradycji oraz bazy dydaktycznej i środków finansowych²⁸.

Chodzi więc o szczegółową, wnikliwą diagnozę aktualnego i rzeczywistego stanu w zakresie potrzeb, oczekiwań i poziomu ich zaspokojenia przez szkołę w obszarze oddziaływań wychowawczych. W tym celu należy przeprowadzić badania przy pomocy np. ankiet, wywiadów²⁹. Analiza badań pozwoli poznać autentyczne opinie wszystkich podmiotów, które będą uczestniczyć w realizacji programu wychowawczego, by następnie zaproponować im współpracę w podejmowaniu zaplanowanych działań. Należy bowiem pamiętać, że „wzorcowy” plan wychowawczy, opracowany nawet przez najlepszych specjalistów, bez uwzględnienia realiów danej placówki oświatowej, podkreślenia jej swoistości, bez znajomości wychowanków, ich rodzin, wychowawców, nauczycieli i lokalnego środowiska jest bezużyteczny³⁰.

5. Określenie strategii wychowawczej

Punktem wyjścia przy określeniu strategii wychowawczej powinna być wcześniej zredagowana wizja szkoły i charakterystyka wychowanka. Najważniejsze w strategii wychowawczej są następujące informacje: priorytety programu wychowawczego; umiejętność i postawy, jakie będziemy kształtować w obrębie wszystkich sfer rozwoju ucznia w formie zoperacjonalizowanych celów; udział nauczycieli poszczególnych przedmiotów w realizacji celów wychowawczych; problematyka godzin wychowawczych; zakres i formy współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym; ewaluacja programu³¹.

Różnorodność, wielość celów i działań wychowawczych wyznacza konieczność uporządkowania ich i wybierania priorytetów, które zostaną uznane za najważniejsze lub najpilniejsze do zrealizowania. Działania można uporządkować wokół:

- obszarów tematycznych – na każdym poziomie poszczególnych etapów edukacyjnych należy wyznaczyć temat, wokół którego zostaną sprecyzowane cele szczegółowe i działania;
- problemów wychowawczych, które nasiliły się w szkole i wymagają systematycznego i konsekwentnego rozwiązania;
- celów głównych, gdy proces wychowawczy przebiega zwyczajnie, bez ujawniania się większych zagrożeń³².

Przy wyborze obszarów tematycznych czy problemów wychowawczych należy kierować się wartościami uznawanymi przez społeczność szkolną, wynikami diagnozy, celami ogólnymi. W wybór priorytetów powinni być zaangażowani przedstawiciele uczniów, rodziców, nauczycieli. Ponadto nie można zapomnieć o tym, że wyznaczenie priorytetów nie może

²⁸ Zob. tamże; M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 56.

²⁹ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 6, por. M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 24.

³⁰ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 9.

³¹ Zob. tamże, s. 37.

³² Zob. M. SIMM, E. WĘGRZYN-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 63.

przesłonić głównego celu wychowania, jakim jest integralny rozwój ucznia. Jedynie ma ono pomóc porządkować działania wychowawcze, a nie zastąpić cel nadrzędny³³.

Po wyznaczeniu priorytetów trzeba uszczegółowić cele ogólne. Dotychczas wyznaczone zostały kierunki i obszary oddziaływań programu wychowawczego. Teraz muszą być określone szczegółowe cele operacyjne oparte na: zdolnościach, umiejętnościach, sprawnościach, poznawaniu, gotowości, poszukiwaniu, zainteresowaniach i aktywności w obrębie wszystkich sfer rozwoju ucznia. Każdy człowiek jest bowiem inny, niepowtarzalny i wyjątkowy, co skłania do wyszukiwania celów szczegółowych dostosowanych w procesie wychowania do indywidualnych potrzeb wychowanka³⁴.

Cele szczegółowe powinny przede wszystkim:

- być konkretne, specyficzne, to znaczy odnosić się do obszarów, w których dąży się do zmiany,
- nazywać efekty, jakie zamierza się osiągnąć,
- być określane przez uczestników, którzy będą realizować te cele,
- być realistyczne, a więc uwzględniać posiadane zasoby i możliwości ich osiągnięcia,
- przynosić widoczne, obserwowalne efekty³⁵.

Cele szczegółowe stanowią punkt wyjścia w określeniu zadań wychowawczych, a więc działań szkoły, uczniów, wychowawców, nauczycieli poszczególnych przedmiotów, rodziców i środowiska lokalnego, jakie mają służyć osiągnięciu tych celów³⁶. Sformułowanie zadań domaga się precyzyjności i konkretności. Ponadto wyznaczając zadania należy pamiętać o tym, że mają one prowadzić do realizacji określonych priorytetów, oraz że powinny uwzględniać mierzalność celów. Można też ustalić efekty dla konkretnych zadań. Należy pamiętać, że ustalenie kryteriów sukcesu ułatwia późniejszą ocenę skuteczności podjętych działań³⁷. Ponadto osiągnięcie celów założonych w strategii jest najpełniejsze, gdy będą zastosowane efektywne i adekwatne do nich metody, formy i sposoby oddziaływań wychowawczych³⁸.

Realizacja poszczególnych zadań powinna być zatem precyzyjnie zaplanowana. Planowanie jest złożonym procesem i oznacza poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania: co jest do zrobienia?; jak ma to zostać wykonane?; kto ma to wykonać?; kto może być sojusznikiem w realizacji zadania?; na jakie etapy należy rozłożyć pracę?; jaki czas jest potrzeb-

³³ Zob. tamże, s. 63; T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.

³⁴ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 37; Z. STRUZIK, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 22-23.

³⁵ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; por. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 38-42.

³⁶ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; Z. STRUZIK, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 23.

³⁷ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.

³⁸ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 42.

ny na zrealizowanie zadania?; jakie zasoby można wykorzystać w realizacji zadania?³⁹. Ważne jest, aby do realizacji poszczególnych zadań uwzględnić zadania dla uczniów, nauczycieli, wychowawców, rodziców i innych podmiotów wspierających działania wychowawcze szkoły. Ich współpraca i wzajemnie uzupełnianie się nie tylko powinno prowadzić do osiągnięcia zamierzonych efektów, ale też do nieustannego poszukiwania ideału wychowania, który ma być wprowadzony w życie⁴⁰.

Konstruując strategię wychowawczą, nie można zapominać o monitoringu i ewaluacji zadań. Monitoring jest czymś więcej niż zwykłą obserwacją. Polega on na ciągłym rejestrowaniu postępów w realizacji planowanych działań; ciągłym zestawianiu działań z planem i sygnalizowaniu konieczności ewentualnych korekt w prowadzonych działaniach. Monitoring służy też identyfikowaniu osiągania poszczególnych sukcesów na wieloetapowej drodze do osiągnięcia celów wychowawczych. Chociaż monitoring spoczywać będzie głównie na członkach rady, pedagogicznej warto włączać do tego procesu pozostałe grupy społeczności szkolnej poprzez umożliwianie im udzielania informacji zwrotnych⁴¹.

Ewaluacja zadań wiąże się głównie z końcowym zestawieniem wyników działań z oczekiwanymi efektami oraz z oceną przebiegu procesu wychowawczego. Można zastosować różne techniki ewaluacji efektów oddziaływań wychowawczych. Najprostsze sposoby zbadań opinii uczniów to „kwiat ewaluacyjny”, „mówiąca ściana”. Zaś do oceny poszczególnych obszarów programu należy skonstruować arkusz ewaluacji⁴². Dzięki niemu można dokonać ewaluacji wśród wszystkich podmiotów szkoły w zakresie ich oddziaływań wychowawczych.

Po dokonaniu badań konieczne jest dokonanie zestawienia i interpretacji wyników. Ważne jest, aby zestawić wyniki, przeprowadzonych rzetelnie badań, z oczekiwaniami efektów pracy wychowawczej. W przypadku rozbieżności trzeba zauważyć potrzebę zmian i obszary, w zakresie których trzeba dokonać korekty programu wychowawczego lub metod pracy⁴³.

6. Wprowadzenie do programu wychowawczego

Wprowadzenie do programu wychowawczego powinno być jego „wizytówką”. Oznacza to, że winno ono zawierać wszystkie najistotniejsze informacje dotyczące całego programu wychowawczego, a mianowicie:

- założenia wychowawczo-profilaktyczne, na których został oparty dany program,

³⁹ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; M. SIMM, E. WĘGRZYŃ-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 69; K. KOSZEWSKA, E. TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, *Szkolny program wychowawczy. Materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*, dz. cyt., s. 39-40.

⁴⁰ Zob. Z. STRUŻIK, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 23.

⁴¹ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; K. KOSZEWSKA, E. TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, *Szkolny program wychowawczy. Materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*, dz. cyt., s. 43-44.

⁴² Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 55-56; por. K. KOSZEWSKA, E. TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, *Szkolny program wychowawczy. Materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*, dz. cyt., s. 44-47.

⁴³ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 64-65.

- podstawy prawne, w oparciu o które został on skonstruowany,
- opis funkcjonowania szkoły (charakterystyka środowiska szkoły, podmioty wspierające),
- wizję szkoły (koncepcja osoby, idea wychowania w szkole),
- charakterystykę sylwetki wychowanka,
- wartości, na których oparty został dany program wychowawczy,
- opis podmiotów uczestniczących w realizacji programu,
- podstawy teoretyczne, które zostały wzięte pod uwagę (głównie charakterystyka psychologiczna ucznia na danym etapie rozwoju),
- podstawowe informacje odnoszące się kierunków pracy wychowawczej realizowanych w ramach programu wychowawczego⁴⁴.

Powyższe treści wprowadzenia do programu wychowawczego nie zawsze są możliwe do sformułowania na samym początku. Najlepiej uczynić to po zakończeniu prac nad programem. Opis będzie wówczas pełniejszy, ponieważ można odwoływać się do konkretnych ustaleń, które zostały poczynione na poziomie roboczym⁴⁵. Należy zaznaczyć, że opis zawarty we wprowadzeniu powinien być spójny między aktami prawnymi obowiązującymi szkołę, założeniami szkoły, charakterystyką wychowanka, możliwościami i potrzebami rozwojowymi uczniów⁴⁶.

Zakończenie

Przedstawiony sposób konstruowania programu wychowawczego pozwala opierać się na rzeczywistym i skutecznym działaniu, gwarantującym spójność i jedność celów wszystkich działań wychowawczych, a przede wszystkim chroni przed budowaniem „martwego” dokumentu czy planowaniem działań pozornych. Jest to pewna propozycja do przemyślenia i przedyskutowania przez całe grono pedagogiczne szkoły, z zaproszeniem do współpracy uczniów, rodziców i inne podmioty szkoły. Można ją potraktować jako stymulator do budowania własnych koncepcji; do rozumienia wychowania jako procesu wspomagającego wychowanka w urzeczywistnianiu szerokiego spektrum wartości, prowadzącego do pełnego jego rozwoju osobowego oraz do refleksji nad własnymi działaniami podejmowanymi w dziele wychowania młodego człowieka. Należy bowiem pamiętać, że nie istnieje model pracy wychowawczej przydatny w każdej placówce oświatowej, a fenomen wychowania nie polega na wypracowaniu standardów, ale oryginalnego dla danego środowiska szkolnego programu wychowawczego⁴⁷.

⁴⁴ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.; por. M. SIMM, E. WĘGRZYŃ-JONEK, *Budowanie programu wychowawczego szkoły*, dz. cyt., s. 67-69.

⁴⁵ Zob. T. GARSTKA, K. LEŚNIEWSKA, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły?*, dz. cyt.

⁴⁶ Zob. tamże.

⁴⁷ Zob. A. GŁOWACKI, G. JĘDRYKA, *Budujemy ciekawy program wychowawczy*, dz. cyt., s. 6-7.

Ewa Jancewicz – doktor nauk teologicznych w zakresie katechetyki, nauczyciel religii w Liceum Ogólnokształcącym im. mjr Henryka Sucharskiego w Sierpcu, ekspert MEN wchodzący w skład komisji egzaminacyjnych lub kwalifikacyjnych dla nauczycieli ubiegających się o awans zawodowy, autorka podręczników do nauki religii i wielu artykułów o tematyce katechetycznej. W latach 2000-2009 doradca metodyczny, nauczyciel konsultant ds. katechezy, koordynator zespołu konsultantów ds. religii i etyki w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli.